

Seyyid Ali Fındıkî'nin Divanında Dostluk

Cüneyt GÖKÇE*

ÖZET

Bu çalışmada, Seyit Ali Fındıkî'nin dostluk kavramına yaklaşımı ele alınmaktadır. Genel olarak tanınmamasına rağmen, saygın alimler arasında yer alan Seyit Ali Fındiki, dostluk kavramına eserlerinde önemli oranda yer vermiştir. Bu çalışmada, söz konusu kavramın yoğun olarak geçtiği *Divan*'ı esas alınmıştır.

Bu çalışmada tespit edebildiğimiz kadarıyla, Seyit Ali Fındiki, dostluk kavramını, önemini belirtmesine rağmen insanların birbirleriyle ilişkisi bağlamında ele almamış, aksine insanla, aşkın varlık (Allah) arasındaki ilişki bağlamında ele almıştır. Bu bağlamda, gerçek dostluğun ancak Allah dostluğu ile gerçekleşebileceğini ifade etmiştir. Bunun gerçekleşebilmesi için de iman ve itikadın sağlamlığına vurgu yapmıştır. Ayrıca dostluğun, fedakarlık ve samimiyet üzerine kurulmasını ve maddi menfaatlerden uzak tutulmasının altını çizmiştir.

Anahtar sözcükler: *Seyit Ali, Dostluk, Seyit Ali Divanı, Erzen Ailesi.*

ABSTRACT

This study examines the approach of Sayyid Ali Fındiki, who is important but not well known scholar, to the concept of friendship. It underlines that friendship, in particular intimate relationship, is a

* Yrd. Doç. Dr., Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kelam Anabilim Dalı Öğretim Üyesi. cuneytgokce@gmail.com

significant concept which every person requires sometime in his/her life. The scholar understudy stresses the importance of the companionship with Allah, underscoring that the real friendship is the companionship with Allah. He claims that faith plays a significant role in this respect. He further states that friendship needs to be based on loyalty, devotion, sincerity, and should be kept away from material considerations.

Keywords: Sayyid Ali, Friendship, Sayyid Ali's Diwan, Arzan's Family.

I. Hayatı Ve Kişiliği

A- Hayatı: Seyyid Ali, 1892 yılında Siirt'in Erüh ilçesine bağlı Findik nahiyesinde dünyaya gelmiştir.

Seyyid Süleyman'ın beş oğlundan ikincisidir. Diğer dört kardeş ise: Seyyid Ali'nin ağabeyi Seyyid A. Mecid, kardeşleri S. Nureddin, S. Emin, S. Haşim'dir.¹

Soyu , Hz. Hasan vasıtasıyla Hz. Ali'ye ulaşır. Bu silsileyi şöyle sıralamak mümkündür:

1-S.Ali, 2-S.Süleyman, 3-S.İbrahim, 4-S.Ömer (Siirtli), 5-S.Molla Hasan el-Hatip, 6-S.İbrahim (Erzenli), 7-S.Ömer, 8-S.Ali, 9-S.Hasan el-Cuni, 10-Şeyh Muhammed, 11-Şeyh Kemal, 12-Şeyh Hasan el-Cuni, 13-Şeyh Ahmed, 14-Şeyh Muhammed, 15-Şeyh Alemüddin, 16-Şeyh İzzüddin, 17-Şeyh Siracüddin, 18- Şeyh Necmüddin, 19-Şeyh Şemsüddin, 20-Şeyh Nasruddin, 21-Şeyh Şehabuddin, 22-Şeyh Salih Zeynulabidin, 23-Şeyh Faracullah, 24-Şeyh Nasrullah, 25-Şeyh Abdullah, 26-Şeyh TacuddinAhmed, 27-Cemalüddin Yusuf, 28-Şeyh Alemuddin, 29-Celaluddin Ali, 30-Şeyh İmamuddin Hasan, 31-Şeyh İshak, 32-Şeyh İbrahim, 33-Şeyh Abdulkadir Geylani, 34-Ebu Salih Seyyid Musa Cengidost, 35-Abdullah, 36-Yahya ez-Zahid, 37-Muhammed, 38-Davud, 39-Musa-II, 40-Abdullah-II, 41-Musa el-Cuni, 42-Abdullah el-Mahd 43-Hasan el-Müsanna, 44-Hz.Hasan, 45-Hz. Ali...²

Abbasiler döneminde Bağdat'a yerleşen diğer ehl-i beyt gibi Seyyid Ali'nin ataları da Bağdat'a yerleşmişler; ancak, 1258 yılındaki Moğol istilası sonucu yakılıp yıkılan Bağdat'tan ayrılmak durumunda kalan aile, Beşiri

¹ Bkz. M. Said Erzen, *Dünden Bugüne Erzen Ailesi*, İstanbul 2007, s. 22.

² Erzen, *Erzen Ailesi*, s. 14, 248, 249.

ve Kurtalan arasında yer alan ve o zaman surlarla çevrili bulunan Erzen şehrine yerleşmişlerdir.

Yaklaşık bir asır sonra Erzen ve çevresinin bu kez Timur'un istilasına uğraması üzerine Siirt'e yerleşmek zorunda kalmışlardır. Siirt'e yerleşenler arasında Seyyid Ali'nin yukarıdaki silsilede 6. sırada yer alan büyük dedesi Seyyid İbrahim de vardır.

Timur istilasından sonra Siirt'e yerleşen Seyyid İbrahim'in meşhur oğlu Molla Hasan el-Hatip bir vesileyle oğulları Şeyh Ömer ve Seyyid Abdullah ile birlikte Fındık nahiyesine misafir olurlar ve imamları olmayan bu nahiyeye Şeyh Ömer ve Seyyid Abdullah kardeşler, imamlık teklifi alırlar. Bu teklifi kabul eden iki kardeş Fındık nahiyesine imam olurlar. Oraya yerleşip evlenen iki kardeşten Şeyh Seyyid Ömer eğitim-öğretim faaliyetine ağırlık verir.

Şeyh Ömer'in, Şeyh Hasan ve Seyyid İbrahim adında iki çocuğu; Seyyid İbrahim'in de Seyyid Süleyman ve Seyyid Said adında iki oğlu dünyaya gelir.

İşte Seyyid Ali, bu Seyyid Süleyman'ın oğludur.

Yukarıda anlatıldığı üzere, Bağdat'tan ayrılan Seyyid Ali'nin ataları ilk olarak Erzen şehrine yerleştikleri için soyadı kanunu çıktığında tarihi bir anı olarak "Erzen" soyadını almışlardır.

Hatta ilk kez bu soyadı tercih eden ve o zaman Gümüşhane il müftüsü olan aynı hanedan mensubu İsmail Hatip hoca efendi¹ bu tavsiyeyi 15.05.1935 tarihli resmi bir yazıyla Cizre müftülüğüne bildirmiş ve oradaki akrabaların da aynı soyadı almalarını sağlamıştır.²

Hayatının son dönemlerinde görev yaptığı Cinibir köyünde hastalanan ve kısmi felç geçiren Seyyid Ali, Diyarbakır'da uzun süre tedavi görür. Daha sonra, Cizre Müftüsü olan oğlu Abdurrahman Erzen'in evinde tedavisine devam edilir. 1 Mart 1968 Cuma günü vefat eder. Cizre-Kale mahallesindeki Şeyh Seyda Makberine defnedilir. Mezar taşına kendisine ait olan şu dörtlük nakşedilmiştir:

*Di Dinyayé heçi rabé
Feqîr u şeyx u axabé
Jı ber mirné xilas nabé
Di şerq u hem di xerbé da³... Yani:
Dünyaya kim gelirse gelsin
Fakir, şeyh ya da ağa olsun,*

¹ M. Ali Sönmez, "Erzen, Hatip", *DİA*, İstanbul 1995, XI, 318.

² Seyyid Ali'nin yeğeni M. Said Erzen, Cizre Müftülüğü'nde çalıştığı sırada bu tarihi belgeye nasıl rastladığını detaylıca (Bkz. Erzen, s. 14.)

³ Seyid 'Eliyé Findikî, *Diwan*, İstanbul 2004, s.15.

*Ölümden kurtulması mümkün değildir
Doğuda ya da Batıda...*

B- Çocukları:

Seyyid Ali'nin üç oğlu ve iki kızı dünyaya gelmiştir.

Büyük oğlu Seyyid Abdurrahman, 1929 yılında Fındık'ta dünyaya gelmiş ilmi tahsilini babası Seyyid Ali'nin yanında tamamlayarak icazetname almış 23 yıl müftülük yaptıktan sonra Cizre müftüsü iken 1986 yılında vefat etmiş ve babasının yakınına defnedilmiştir. Mezar taşına, babasına ait şu dörtlük nakşedilmiştir:

Meke xanî evé xané

Binére halé dewrané

Muhammed Mustefa kané

Hema qet em diréj nakî¹ Yani:

Bu dünya hanını mesken edinme

Devranın işine şöyle bir bak

Muhammed Mustafa hani, nerede

Hiç fazla uzatmamıza gerek yok.

Ortanca oğlu Masum, küçük yaşta Cinibir köyünde vefat etmiştir (1950). Seyyid Ali, oğlu Masum'un vefatını Diwan'ında "Fewzi Paşa, Şexé Xizna, Mahsumé te ey feqir, Ruhé her sé heftiyek stand Ezrail ferqé nekir." (Azrail; Fevzi Paşa, Şeyh Ahmed Haznevi ve oğlun Masum'un ruhlarını aynı hafta içerisinde aldı ve fark gözetmedi) ifadeleriyle dile getirmektedir.² 1941 doğumlu olan küçük oğlu Mehmet Baba ise uzun yıllar imamlık yaptıktan sonra 2000 yılında Cizre'de vefat etmiştir.

Küçük kızı Zeynep Siirt'te metfundur. Diğer kızı Fatma ise Cizre'dedir.

II-Seyyid Ali'nin Tahsil Hayatı Ve İlmî Kişiliği:

A-Hocaları

Seyyid Ali'nin ilk hocası babası Seyyid Süleyman'dır. Diğer hocalarından bazıları da şunlardır:

İdil Bafé/Sulak köyü imamı Molla İsmail Efendi, Gercüş âlimlerinden Molla Necmeddin Efendi, Beşiri-Korik İmamı Molla İbrahim efendi, Silvan Müftüsü Seyyid Abdurrahman Efendi, Silvan âlimlerinden Molla Hüseyin Kıçık Efendi, Molla Hamid Efendi, Molla Yakup Efendi, Hazrolu Hacı Fettah Efendi ve kayınpederi Şeyh Seyyid Hasan.

¹ *Diwan*, s. 25.

² Bkz. *Diwan*, s. 125. [Bilindiği gibi, Ş. Ahmed Haznevi 23 Mart 1950'de, Fevzi Paşa da 10 Nisan 1950'de vefat etmişlerdir. (C.G.)]

B-İlmî İcazetnameleri:

1-Seyyid Ali, ilk icazetnamesini yanında kesintisiz olarak yedi yıl (1333-1340/1915-1922) tahsil gördüğü hocası ve Silvan müftüsü Seyyid Abdurrahman Efendi'den almıştır.

2-Daha sonra, babasının amcası ve kendisinin kayınpederi Seyyid Hasan (Fındık'a ilk yerleşenlerden Seyyid Ömer'in oğlu) tarafından da ilmi icazetname ile taltif edilmiştir. Bu İcazetname, dönemin yönetimi tarafından "yüksek tahsil belgesi" olarak kabul edilmiş ve bu vesileyle Seyyid Ali askerlik görevinden muaf tutulmuştur.¹

3-Cizreli hocası ve şeyhi Şeyh Seyda'dan da ilmi icazetname almıştır.²

Seyyid Ali'nin, yukarıda katdettiğimiz İlmî icazetnamelerinin yanı sıra Tarikatta yetkilendirme anlamını ifade eden "Halifelik İcazetnameleri" de vardır. Bunlardan bir tanesi Şeyh Seyda; bir tanesini de Şeyh İbrahim Hakki Basret tarafından verilmiştir.³

C-İfa Ettiği Bazı Görevler:

Seyyid Ali, tahsilini bitirdikten sonra hocası ve babasının amcası Seyyid Şeyh Hasan Efendi'nin kızı Rahime Hatun ile evlenmiştir. Bilahare, Eruh'ta açılan sınavı kazanmış ve "resmen" Fındık İmamı olmuştur. Daha sonra ağabeyi S. Mecid ile birlikte Guvinan köyüne imam olmuşlar ve ilim hayatına katkıda bulunmuşlardır.⁴ Ardından Şeyh M. Nuri'nin oğlu Şeyh Abdullah'ın teklifi üzerine tedrisat amaçlı Cizre-Senati köyüne yerleşmiş ve uzun süre burada ders vermiştir.

Daha sonra, Şeyh Seyda'nın Şeyh Abdullah'tan izin istemesi üzerine Şeyh Seyda'nın köyü Serdah'l'e gitmiş ve müderrislik görevinde bulunmuştur.

Bilahare, Cinibir köyüne yerleşmiş ve orayı bir ilim merkezi haline getirerek vefat edinceye kadar orada kalmıştır.⁵

¹ *Diwan*, Önsöz, s. 6.

² Asıl adı M. Said olan Şeyh Seyda, Cizre'de yetişmiş ilim ve tasavvuf ehli bir şahsiyettir. 1891 yılında doğan Şeyh Seyda, 7 Ocak 1968 Pazartesi günü Cizre'de vefat etmiştir. (Erzen, 223)

³ *Diwan*, Önsöz, s. 6.

⁴ Daha önce ataları Şeyh Ömer ve S. Abdullah kardeşlerin Fındık'e beraber imam olmaları gibi S. Ali ve S. Mecid kardeşlerin imamlık görevini aynı anda beraber üstlenmeleri çok dikkat çekicidir. Kanaatimizce bu davranış ilme ve göreve verilen önemden kaynaklanmaktadır. Böylece, hem tedrisat hem de imamlık görevi ihmal edilmemiş olur. (C.G. notu)

⁵ *Diwan*, Önsöz, s. 6.

Seyyid Ali, köklü bir geleneğin ürünü olması hasebiyle sadece bir alanda değil pek çok ilmi branşta söz sahibidir. Kur'an İlimleri, Fıkıh, Kelam, Hadis, Belagat, Mantık; İstiare, Vad', Nahiv; Sarf ve diğer ilimler onun için aynı mesabededir. Hepsinde söz sahibidir.

Ders anlatımında özgün bir yönteminin olduğu nakledilir. Şöyle ki: Önce anlatacağı konuyu öğrenciye ezberden anlatıp kavratır, sonra ibareye döner ve konuyu pekiştirir.

Yerleştiği her köye bir ilim medresesi kazandıran Seyyid Ali bulunduğu her yerde Fetva Kaynağı olmuştur. Verdiği fetvaları yazılı hale getirip altına imza atma geleneğine sahiptir.

Çok mütevazı bir kişiliğe sahip olan Seyyid Ali, takva ve vakarın zirvesindedir. Kırıcılıktan uzak güler yüzlü bir yapıya sahiptir. Hataları yüze vurma gibi bir özelliği yoktur. Tabiatı, hayvanları ve bütün mahlûkatı seven saygın bir kişiliği vardır. Çocukları okşamayı ihmal etmeyen ve onlara ilgi gösteren bir yapıya sahiptir. Gördüğü çocukları hediyeşiz bırakmaz.

Barışseverliğiyle ün salmış ve bu konuda fiili örnekler sergilemiştir. Pek çok barıştırmaya vesile olmuştur. Nice kan davalarının sulh ile bitmesine katkı sağlamıştır.

İlmi vasıtayı cer yapmamakla ün salmıştır. Verdiği fetvalar karşılığında teklif edilen maddi karşılıkları reddetmiş ve hasbiliğini korumuştur.

Tahsil döneminde bile arkadaşları zekât ve sadaka peşinde koşmak için tahsile ara verirken o tahsilini sürdürmeyi tercih etmiştir.

Kürtçe ve Arapçaya olduğu kadar Farsçaya da hâkim olan Seyyid Ali, çok nezih ve anlaşılır bir üsluba sahiptir. Nesir çalışmalarının yanı sıra asıl olarak Şair kişiliğiyle ün salmıştır.

D-Eserleri

1-Divan

Seyyid Ali'nin Divan'ı ile ilgili olarak şu istatistikî bilgileri vermek mümkündür:

Toplam manzume sayısı 51'dir ve tamamı beyitler halinde yazılmıştır. Yukarıda söz konusu ettiğimiz, Nubihar yayınları arasında çıkan eserde, bazı beyitlerin dörtlükler halinde Latin alfabesine aktarılması, iç ahenge sahip mezkûr beyitlerin dörtlük olarak telakki edilmesinden kaynaklanmıştır.¹

Bu beyitlerin 42 adedi Kaside formunda; 9 adedi ise Mesnevi nazım şekli ile kaleme alınmıştır.

¹ Bkz. *Diwan*: 1., 2., 3., 4., 5., 8., 9., 10., 12., 16., 21., 24., 28., ve 35. manzumeler.

Toplam beyit sayısı 791'dir; dolayısıyla, toplam mısra sayısı da 1582 adettir.

Divan'da yer alan en uzun manzume, 53 beyitten oluşan 15. manzumedir.¹

Divanda yer alan en kısa manzume ise 4 beyitten oluşan 45. manzumedir.²

İçinde yer alan iki adet (13. ve 47. manzumeler) Arapça;³ ve bir adet (14. manzume) Farsça⁴ manzumenin dışındaki bütün manzumeler Kürtçe kaleme alınmıştır. Muhataplarının çoğu Kürtçe konuştuklarından böyle bir yola başvurulması tabiidir. Sade bir anlatım ve anlaşılır bir dil özelliği taşımaktadır. Zaman zaman esprili ifadelerle başvurulması da dikkat çekicidir. Bu da anlaşılmasına rahatlık katmakta ve okuyucu ile bütünleşmeyi sağlamaktadır. (Örneğin "Diçim b'rêve bi sé pa/Yé tazetir kopal e" (Üç ayakla yürüyorum/Aralarında en iyisi de bastondur) ifadesi güzel bir misal olarak zikredilebilir.⁵

Divanda yer alan şiirlerden bir tanesi de (7. manzume) Arapça bir cümleyle başlayıp Kürtçe devam etmektedir.⁶

Müellifin, öğütlerinin çoğunu kendi nefesine yöneltmek suretiyle mesajlarını vermesi de önemli bir özelliktir.

Nitekim Birinci şiirin ilk cümlelerinde: 'Eli rabe heta kengé/ Tu xafil be bi vî rengé⁷ (Ali kalk artık, daha ne zamana kadar böyle gafil kalacaksın) ifadelerine yer verilmesi bunun güzel bir örneğidir.

İkinci,⁸ üçüncü,⁹ dördüncü,¹⁰ beşinci,¹¹ on yedinci¹² ve yirmi dokuzuncu¹³ şiirlerde de aynı durumu görmek mümkündür.

Ayrıca tamamına yakını Kürtçe kaleme alınan Divan'da bölgeciliğin, ırkçılığın ve kör taassubunun izine ve kokusuna dahi rastlanmaması ayrıca dikkat çekicidir.

¹ Bkz. *Diwan*, s. 103-115.

² Bkz. *Diwan*, s. 265.

³ Bkz. *Diwan*, s. 96, 272.

⁴ Bkz. *Diwan*, s. 98.

⁵ Bkz. *Diwan*, s. 287.

⁶ Bkz. *Diwan*, s. 53.

⁷ Bkz. *Diwan*, s. 13.

⁸ Bkz. *Diwan*, s. 21.

⁹ Bkz. *Diwan*, s. 31.

¹⁰ Bkz. *Diwan*, s. 37.

¹¹ Bkz. *Diwan*, s. 43.

¹² Bkz. *Diwan*, s. 123.

¹³ Bkz. *Diwan*, s. 191.

2-Diğer Eserleri

a) *Defu's-şubuhat*: Vehhabilere reddiye amaçlı kaleme alınan bu eserde bilhassa Vehhabilerin şefaathat, tevessül ve tövbe gibi konulardaki görüşleri üzerinde durulmuş ve iddiaları çürütölmeye çalışılmıştır.

b) *Havaşin ala Tefsiri Kadi Beydavi*: Tefsirin kapalı olan bazı ibarelerini açmak ve yorumlamak için yazılan bu eser uzunca haşiyeler içermektedir.

c) *Risaletün fi iadeti'zuhri Ba'de Salati'l-Cuma*; Şafii mezhebinde yer alan kırk kişi ve mukim olma gibi Cuma şartlarının tam tahakkuk edememe gibi durumlarda Cuma namazı kılındıktan sonra Öğle namazının da cemaatle kılınması hususu mezhep mensupları arasında yerleşmiştir. Hatta, şartların tahakkukuna bakılmaksızın bu adetin uygulandığı müşahede edilmektedir. Ancak, bu duruma itiraz edenler de olduğu için müellif, öğle namazının kılınması gerektiğini delilleriyle izah etmektedir.

d) *Risaletun fi Hakki İmanı Ebeveyi'r-Resul*: Efendimizin anne ve babasının ahiretteki durumları alimler arasında tartışma konusu olduğu bilinen bir husustur. Seyyid Ali bu eserinde Hz. Peygamberin baba ve annesinin müslüman olarak vefat ettiklerini; dolayısıyla ehl-i necat olduklarını kaleme almıştır.

e) *Risaletün fi i'tai'z-zekati li ehli'l-beyt*: Eskiden devlet hazinesinden evlad-ı resule pay ayrılıyor ve muhtaç duruma düşmekten korunmuş oluyorlardı. Ancak söz konusu olan bu "Humus"un kesilmesinden sonra fakir olan ehl-i beyt için sıkıntılı durumlar meydana geldi. İşte bunun üzerine müellifimiz, humusun kesilmesinden dolayı ehl-i beyt'e zekât verilebileceğine dair bu eseri kaleme almıştır.

f) *Zülfıkar-ı Ali*: Velilerin kerametlerini inkar edenlere karşı reddiye tarzında yazılmış bir eserdir.

g) *Ta'likatun ala Divanı'l-Cezeri* : Bölgenin meşhur şairlerinden olan Molla Ahmed Cezeri'nin Divanı, elden ele dolaşan ve sanat erbabınca musiki şeklinde yorumlanan bir eserdir. İşte Seyyid Ali bunun üzerine açıklamalar yazmış ve anlaşılmasına katkı sağlamıştır.

Basılmamış olan bu eserler şahsi kütüphanesinde yer almaktadır.

Umulur ki, ilim erbabı araştırmacıların nazarlarına sunulan ve üzerlerinde çalışma yapılmayan bu eserler onların dikkatlerini çeker ve değerli çalışmalarının konusu olur.

III. Seyyid Ali Divanı'nda Dostluk

Ağırlıklı olarak nasihat ve öğütlerden ibaret olan Divan'ın konularını tasnif etmek gerekirse şu başlıkları tespit etmek mümkündür:

A-Genel Muhteva

1-Dünya ve mal sevgisi: Bu konuda özellikle dünya sevgisinin kalbe yerleştirilmemesi gerektiğine işaret eden Seyyid Ali, bu sevginin ahireti unutturmaması lüzumuna da vurgu yapar.¹

*Dünya malı ahiret yatırımı için istenmelidir.²

*Unutmamak gerekir ki her kemalden sonra bir zeval söz konusudur.³

2-Takva: Ölüm sonrası hayata hazırlıklı olmak gerektiğini belirten⁴ Seyyid Ali, *İlim ve amel bütünlüğüne de işaret etmektedir.⁵

*Allah'a dayanmanın önemine değinen⁶ Seyyid Ali, *Hesap gününün hazırlığını da sıkça hatırlatır. *Ebedi saadetin ancak bu şekilde elde edilebileceğine de işaret eder.⁷

*Hakkı söylemek ve adaleti temin etmek önemli bir husustur.⁸ *Nitekim*, toplumsal ve bireysel huzur ancak bu şekilde korunur.

3- Mersiyeler: Seyyid Ali'nin bir kısım şiirleri bazı şahsiyetlerin vefatından duyduğu üzüntüyü içermektedir:

*Bediüzzaman,⁹ Şeyh Seyda¹⁰ ve Şeyh İbrahim Hakkı¹¹ için yazdığı mersiyeler bu konuda örnek gösterilebilir.

4-Özel Mektuplar: Divan'da yer alan bazı manzumeler özel haberleşme amaçlıdır.

Bu mektupların bir kısmı hal-hatır sorma, bir kısmı farklı konularda tebrik etme, bir kısmı da özel istek ya da sorulan bazı sorulara özel cevap/fetva niteliğindedir. Örneğin:

*Vanlı Seyyid Zahir¹² ve kendi hocası Molla Necmeddin'e¹³ hal-hatır sorma amaçlı manzume halinde mektuplar yazmıştır.

*Şeyh Seyda'nın oğlu M. Ata¹⁴ ile Hafız Cemil'e doğum tebriki konulu manzum mektuplar¹⁵ yollamıştır.

¹ Bkz. *Diwan*, s. 97, 123, 128, 195, 225.

² Bkz. *Diwan*, s. 222.

³ Bkz. *Diwan*, s. 221.

⁴ Bkz. *Diwan*, s. 13.

⁵ Bkz. *Diwan*, s. 85, 21, 31.

⁶ Bkz. *Diwan*, s. 157.

⁷ Bkz. *Diwan*, s. 169, 191.

⁸ Bkz. *Diwan*, s. 161, 209.

⁹ Bkz. *Diwan*, s. 205.

¹⁰ Bkz. *Diwan*, s. 277.

¹¹ Bkz. *Diwan*, s. 247, 251, 255.

¹² Bkz. *Diwan*, s. 259.

¹³ Bkz. *Diwan*, s. 267.

¹⁴ Bkz. *Diwan*, s. 243.

¹⁵ Bkz. *Diwan*, s. 236.

*Yine Hafız Cemil'e sorduğu bir sorunun cevabını manzume şeklinde göndermiştir.¹

*İzar köyünün halkına tebrik amaçlı manzum mektup yazmıştır.²

*Şeyh Seyda'nın şahsına ithafen pek çok manzumenin de olduğunu ifade etmek gerekir.³

*Molla Ahmed Alo'ye⁴ "çay" talebi için gönderdiği manzum mektuptaki esprili dil ise çok dikkat çekicidir.⁵

5-Bid'at ve Hurafeler:

Bid'at ve hurafeler karşısında çok duyarlı olan Seyyid Ali, bölgede yaşanan bazı inançları Hafız Cemil'e⁶ ithafen yazdığı bir manzumede dile getirir.⁷

6-Müteferrik konular: Bu başlık altında:

*Gurbet ve hasret ile ilgili çok acıklı bir manzume;⁸

*Şeyh, molla ve sofiler arasındaki anlamsız rekabeti işleyen bir manzume;⁹

*Çalışmaya teşvik eden ve kişisel emeğe dikkat çeken ifadeler¹⁰ ile

*Şeyh Abdulkadir Geylanî'ye yazdığı sitem dolu bir manzume¹¹ örnek gösterilebilir.

B-Seyyid Ali Divanı'nda Dostluk

Seyyid Ali dostluğa çok büyük önem verir ve gerçek dostun taşınması gereken özellikler üzerinde durur. Seyyid Ali'ye göre:

1-Dostluğun temel şartı fedakârlıktır. Karşılıklı fedakârlık içerisinde olmayanların gerçek dost olmaları mümkün değildir. Fedakarlık duygularının hakim olmadığı dostluğun devam etmesi mümkün değildir. Bu konudaki tespitlerini şöyle dile getiriyor:

*Hezar heyf e ku dostanî
Ne safî bê j' dil û canî*

¹ Bkz. *Diwan*, s. 237.

² Bkz. *Diwan*, s. 275.

³ Bkz. *Diwan*, s. 65, 77, 85, 277, 281.

⁴ Molla Ahmed, Şeyh Seyda'nın hizmetinde bulunan ve ekonomi işlerine bakan zattır. (C.G)

⁵ Bkz. *Diwan*, s. 265.

⁶ Hafız Cemil Şeyh Seyda'nın müezzini ve kaside seslendiricisidir. (C.G)

⁷ *Diwan*, s. 103.

⁸ Bkz. *Diwan*, s. 117.

⁹ Bkz. *Diwan*, s. 179.

¹⁰ Örneğin "Bxwe keda deste xwe/Bila cih bit newal e". (Kendi el emeğinden ye/Yer vadi bile olsa) sözleri gerçekten dikkat çekicidir (*Diwan*, s. 287).

¹¹ Bkz. *Diwan*, s. 163.

*Biye b'hîle û du'exmanî
Me cerbandiye sed carî¹*

Can-ı gönülden olmayan dostluk, binler teessüfe şayandır. Görülen o ki, günümüz dostluğu imandan, samimiyetten uzaklaşmış ve ihlassız bir şekle bürünmüştür. Şöyle devam ediyor:

*Divê dost lev bikin sebrê
Şerîk bin xweşî û qehrê
Heta ku ew biçin qebrê
Eger ne hîç e ew yarî²*

Samimiyet içerisinde olmaları gereken dostların dikkat edecekleri bir diğer husus da birbirlerine karşı tahammülkar olmaları, darlık ve rahatlıkta birbirlerine katlanmaları ve bunu kabre kadar devam ettirmeleri şarttır. Fedakarlıkla yoğrulmamış, tahammül ve sabırdan uzak dostluğun ömrü kısa olur.

2- Gerçek dost Allah'tır. O'ndan daha hakiki dost düşünülemez. Seyid Ali, gerçek dostun ancak Allah olabileceğini ifade ederken özellikle bunu kulun acziyetine izafe etmekte; Allah ile olan bağlantının menfaatten uzak ve samimi olabileceğine işaret etmektedir. Bu bağlantının, anne, baba, bacı ve kardeş bağlantısından da öncelikli olduğunu şöylece vurgulamaktadır:

*Bes e j'bo te Xudayê te
Bi şûn bav û birayê te
Dirêj e macerayê te
Xudadar î çi xemdar³*

Sana Allah yeter; babanın ve kardeşin yerine de O sana kafidir. Allah senin dostun ise senin ne gam ve kederin olabilir ki... Sen Onu tanıdıktan, O'nunla dost olduktan sonra senin için her hangi bir yalnızlık söz konusu değildir. Bu samimi irtibatı şöyle açmaktadır:

*Ji bo Wî ger bibî safî
Ji bo te Ew dibit kafî
Ji xeyrê Wî bizan mafî
Xudadar î çi xemdar⁴*

Eğer sen gerçekten Allah ile samimi olursan O senin için kafidir. O'nun dışındaki her şey zail ve fanidir. Sen Daimi olana dost olduktan sonra bu beraberliğin sonu gelmez. Bu ebede kadar devam eder. Zail ve fani olana meylettığın takdirde kesinlikte sonun hüsrandır. Faninin

¹ *Diwan*, s. 39.

² *Diwan*, s. 40.

³ *Diwan*, s. 43.

⁴ *Diwan*, s. 43.

muhabbeti zail, geçici ve fanidir. Hatta bilmelisin ki, Masivaya atfedilen dostluk ve sevgi sadece yüküdür. Şöyle diyor Seyid Ali:

*Di vî weqtî xweşî nîn e
Hemî bêbextî û kîn e
Tu jî wek min bicerbîne
Xudadar î çî xemdar î*

*Me cerbandin ji xelqê pur
Heta dost û bira û kur
Heçî gotî hemî bûn vir
Xudadar î çî xemdar î*

*Eger ewwel ji te hes kin
Ewê paşehiyê bes kin
B'vir û bêbextî te kes kin
Xudadar î çî xemdar î¹*

Allah'ın dışındaki varlıklara sarf edilen dostlukların rahatlık sağlaması mümkün değildir. O dostlukta huzur yoktur, rahatlık yoktur. Sadece aldatmacalar, hıyanetler ve kandırmacalar vardır. Yalanın, dolanın, talanın yer aldığı alan, bu alandır. Ma-sivaya bağlanan bu dostluk sadece tarafları kandırır. Sahte bir sevgi ile başlayan bu yüzeysel dostluk kısa sürede tükenir. Uzun sözün kısası, sahte başlayan muhabbet kısa sürede tükenir ve gerçek yüzünü gösterir. Seni yarı yolda bırakır.

3-Dostluğun temel şartı sadakattir. Karşılıklı olarak dürüst duygular içerisinde olmayanların dostluklarından söz edilemez. Başarının, beraberliğin, tesanüdün ve kaynaşmanın temel şartı sadakattir. Yukarıdaki ifadeler ışığında fanilerle gerçekleştirilen fani dostlukların ömrü kısa olduğu tespit edilse de, teşebbüs edilen bu dostluğun önemli bir ayağı da sadakattir. Birinci maddedeki fedakarlık unsuru kadar önemli olan hatta daha da üst sırada yer alan bir temel nokta da sadakattir. Sadakat, hemhal olmanın, can ve canan olmanın çok önemli bir faktörüdür. Müellifimiz bu önemli unsur için şu tespitleri yapar:

*Heçî dost bit heqe dostek durust bit
We ger ne ve şeqalî û beqalî²*

¹ *Diwan*, s. 44.

² *Diwan*, s. 51.

Dostluk teşebbüsünde bulunmanın ilk şartı sadakattir. Aksi takdirde dostluk laftan öteye geçmez. Bu dostluğu pratize etmenin, uzun ömürlü kılmanın, güzel neticeler vermesini sağlamanın kesin ve ön şartı sadakattir. Dostların her birisi kendisi için arzuladığı şeyi dostu için de istemek durumundadır.

4-Dostlukta maddi çıkar gözetilmez. Bu husus, öğrenci-öğretmen ve şeyh-mürid ilişkilerinde de geçerlidir. Fedakarlık ve sadakat unsurlarını taşıyan dostlukta maddi çıkarlar hedeflenmez. Fedakarca ve sadık duygularla teşebbüs edilen dostluğun motoru maddi çıkarlar olamaz; olmamalıdır. Maddi menfaat ve çıkar ilişkilerine dayanan dostluk, dost gibi görünen insanların arasını bozar; ilişkileri zedeler. Tarafların, fakir ve zengin, şeyh ve mürid, öğretmen ve öğrenci olmaları sonucu değiştirmez. Tarafların temel değerleri maddi menfaat, para hırsı ve dünyalık temini olunca, çatışma kaçınılmazdır. Bu temel hastalığı şöyle dile getiriyor:

Dostani yağ' dil bû xela
Hetta di nêv şeyx û mela
Rih l' aqıla bûye bela
Hetta di vin b' çin meqberê

Zû j' hev diçin dost û heval
Ser hev didin ew erzûhal
Seb tiştêkî pur bê kemal
Tu meyzekî l' Bin Hecerê

Nîn in hekîm 'iş çêbikin
Nav 'alemê da bin sekin
Derd û bela derman bikin
Şewqê bidî wek fenerê

Me j' Rebbê xwe hîvî hey e
Ku bîtin zû l' hana me ye
Hilnî evê j' nava me ye
Em bin birayê cegerê¹

Maddi menfaate dayanan dostluğun çoğaldığını gören Seyid Ali, fedakarlık ve samimiyete dayalı beraberliklerin karaborsaya düştüğünü dile getiriyor. Vicdanların devreye girememesi, akli ve fikri yaklaşımın iflas etmesi, ruhun adeta aklın başına bela olması; üstelik bu hastalığı tedavi

¹ *Diwan*, s. 64.

edecek manevi doktorların bulunmaması problemi daha da ağırlaştırıyor. Bu yüzden, toplumdaki fertlere çağrıda bulunarak toparlanmalarını istediği gibi bu hastalığı tedavi etmesi için de Yüce Allah'a da yalvarıyor. Bu hastalığa düçar olmuş insanlar arasında maddi-manevi eğitim görmüş bir takım insanlara rastlaması onu hayretler içerisinde bırakıyor. Hatta bu hayret aşığıda değineceğimiz, akraba ilişkilerine dahi sirayet ettiğini vurguluyor.

5-Yanlıı esaslara dayalı olan dostluğun en fazla yaralayıcı olanı, yakın akrabalarından görülen yanlılıklardır. Seyyid Ali, yakın akraba yanlılık ve hıyanetlerini kendisine çok dert edinir. Divanında bu tür konulara çok yer verir. Biz bunlardan örnek olarak sadece bazı ifadelerine yer vereceğiz:

*J'xerîba ez ne nalî me tu cara
Ji dost û eqriba bûme birîndar¹*

Yabancılarından taciz görmedim ama; akrabalarım beni yaraladı. Yabancı olarak bilinen insanlardan fazla zarar görmediğini; amam bunun karşılığında akrabalarından fazlasıyla zarardide olduğunu belirtir. Bu yüzden şu tavsiyede bulunur:

*Heta karî ji pismama bibe dûr
Ji ber pismama derket Sahibê Xar*

*Çiqa tu j'wan bibî dûr tê ezîz bê
We ger ne tê bibî nik wa sip û sar²*

Mümkün olduğu kadar akrabalarından uzak dur. Nitekim Allah Resulü, akrabalarından gördüğü eziyet sonucu hicret etmek zorunda kaldı. Bu yüzden akrabalarından uzak olursan aziz olursun; aksi takdirde sıkıntı yaşar; perişan olursun. Seyyid Ali'nin bu ifadelerinden anlaşılıyor ki, kendisi akrabalarından çok eziyet görmüştür. Akrabalarından uzak durma gerekçesini de şu şekilde açıklar, der ki:

*Hesedçi ne j'te ra weqta bibî têr
Tinazçi ne bi te gava bibî jar³*

Senin maddi durumun iyi olup sen tok isen seni çekemeyerek hased ederler. Sıkıntılı duruma düşüp fakirleştiğinde de seninle alay ederler. Refah içerisinde olduğunda seni kıskanan; düşkün durumda iken de seni

¹ *Diwan*, s. 171.

² *Diwan*, s. 171.

³ *Diwan*, s. 171.

küçümseyen insanlardan uzak durman her zaman senin yararındır. Sonra şöyle devam ediyor:

*Me cerband me nedî xweş tir ji dûrî
Di bazar a nêzîkî me nekîr kar¹*

Tecrübe ettik ki, rahatımız uzakta olma ile sağlanır. Yakın olma durumunda ise hep zarar etmişizdir. Kendi değerlendirmesiyle şu tespitleri yaptıktan sonra da beraber olmaya duyduğu özlemi de vurgulamadan geçmiyor:

*Çiqa xweş bî ku em cem hev bi mana
Feqet jev ra bi bûna em emekdar.²*

Beraber olup birbirimize sahip çıksaydık, birbirimizin lehinde davransaydık, birbirimizi sevseydik ne kadar güzel olurdu. Gerçekten de birlikten güç ve kuvvetin doğduğunu bilmeyenimiz yoktur. Ancak beraber yaşama kurallarını geliştirmedığımız sürece bu tür hasretleri daha çok çekeriz. Bu kurallar sadedinde şu tespitleri yapıyor:

*Ne kû b'tehlî û dilrehtî û gazind
Wekî zarokê bêeql û neguhdar³*

Berberliklerimizin akli ermeyen çocuklar gibi sitemlerle dolu olmamalıdır. Çünkü sitem dolu insanlar her zaman kendisini haklı görür. Nitekim şöyle der:

*Ji wan herkes di bînê xwe li heqyê
Hevalê xwe di bînê neheq û 'ar⁴*

Sadece kendi menfaatini düşünen sitem dolu insanların karşı tarafı haklı görmesi mümkün değildir. Temel bir takım ölçüleri dikkatlere sunan Seyyid, sözlerini şöyle sürdürür:

*Xwe nakêşin bi mizan a Xudayî
Heçî ne b'hemdê wî bîkî dibê har*

*Xuda jê razî biyê ku xwe naskî
Nebê j'bend a ew ê nefis a ku xeddar*

*Bibî teslîm ji bo na hukm ê şer'ê
Ji Şeytan ê le'în ra ew nebî yar⁵*

Sadece kendi menfaatini düşünen insanların en büyük yanlışı kendilerini ilahi ölçü ile tartmamalarıdır. Bu yüzden menfaati

¹ *Diwan*, s. 171.

² *Diwan*, s. 171.

³ *Diwan*, s. 172.

⁴ *Diwan*, s. 172.

⁵ *Diwan*, s. 173.

zedelendiğinde ya da sözü dinlenmediğinde delirir. Bu yüzden kendisini tanıyan insan Allah'ın rızasını kazanır. Nefis ve şeytanı dinlemeyen başarıya ulaşır. Tek çare ilahi hükme razı olmak ve şeytandan uzaklaşmaktır.

Sonuç

Yaşadığı bölgenin sosyal, ilim ve barış hayatına büyük katkısı olan Seyyid Ali Findiki, tanınmayı, bilinmeyi ve araştırılmayı hak eden önemli şahsiyetlerdendir. Gün yüzüne çıkmamış eserlerinin bulunup ilim dünyasına kazandırılması ilim adamlarının borcudur. Çok farklı alanlarda söz sahibi olan Seyyid, gerçek dostluğun ancak Allah dostluğu ile gerçekleşebileceğini, iman ve itikadın bu konuda önemli bir rol oynadığını ifade etmiş; fedakarlık ve samimiyetin temel prensipleriyle kurulan dostluğun maddi menfaatlerden uzak tutulması gerektiğini vurgulamıştır. Seyyid Ali'nin üzerinde durduğu bir başka nokta da yakın akraba ilişkilerine dikkat edilmesi meselesidir.

Kaynakça

- Erzen, M. Said, *Dünden Bugüne Erzen Ailesi, İstanbul, 2007.*
Gökçe, M. Cüneyt, "Seyid Ali ve Divanı", *II. Uluslararası İbrahim Hakkı ve Siirt Uleması Sempozyumu, 2007.*
Seyid Ali, *Diwan, İstanbul 2004.*
Sönmez, M. Ali, "Erzen, Hatip", *DİA, İstanbul 1995, XI.*
Yaşın, Abdullah, *Tarih, Kültür ve Cizre, İstanbul 2011.*

